

Мішенін Євген Васильович,
доктор економічних наук, професор
провідний науковий співробітник, Інститут
агроекології і природокористування НААН
Зіновчук Наталія Василівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач сектору екологічного
менеджменту, Інститут агроекології і
природокористування НААН
Височанська Марія Ярославівна,
доктор економічних наук, старший
дослідник, заступник директора з наукової
роботи та інноваційного розвитку, Інститут
агроекології і природокористування НААН
Боцула Олександр Іванович,
кандидат економічних наук, завідувач
відділу агроекології і біобезпеки,
Інститут агроекології і
природокористування НААН

Mishenin Yevhen, Doctor of Economic Sciences,
Professor, Leading Researcher, Institute of Agro-
ecology and Environmental Management of NAAS
<https://orcid.org/0000-0003-1597-3270>
Zinovchuk Natalia,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Institute
of Agroecology and
Environmental Management of NAAS
<https://orcid.org/0000-0002-3221-8173>
Vysochanska Mariia,
Doctor of Economic Sciences, Senior Researcher,
Institute of Agroecology and
Environmental Management of NAAS,
<https://orcid.org/0000-0003-2116-9991>
Botsula Alexander,
Candidate of Economic Sciences, Institute of
Agroecology and
Environmental Management of NAAS
<https://orcid.org/0000-0001-7047-0102>

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА СТІЙКІСТЬ І ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ У КОНТЕКСТІ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ
ENVIRONMENTAL AND ECONOMIC SUSTAINABILITY AND CONSERVATION OF NATURAL RESOURCES IN THE CONTEXT OF RURAL TERRITORIES

Мішенін Є. В., Зіновчук Н. В., Височанська М. Я., Боцула О. І. Еколого-економічна стійкість і збереження природних ресурсів у контексті сільських територій. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Том 8. № 4. С. 305 – 312.

Mishenin Y., Zinovchuk N., Vysochanska M., Botsula A. Environmental and economic sustainability and conservation of natural resources in the context of rural territories. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. 2023. Volume 8. № 4, pp. 305 – 312.

Проаналізовано різні аспекти екологічної та економічної стійкості сільських територій в Україні. Розглянуто важливість збереження природних ресурсів, можливість використання нових технологій для сталого сільського господарства, а також роль спільнот і держави в досягненні цих цілей. На основі даних державної статистики, урядових звітів, академічних досліджень оцінюють тенденції та найважливіші проблеми в таких напрямках, як управління природними ресурсами, забруднення в сільській місцевості тощо. Визначено, що для забезпечення стійкого розвитку сільських територій необхідно впроваджувати комплекс заходів, які будуть спрямовані на: збереження природних ресурсів. Це досягається шляхом впровадження ресурсоощадних та екологічно чистих технологій, розвитку альтернативних джерел енергії та популяризації екологічної культури; покращення соціально-економічного стану сільських територій. Це досягається шляхом створення нових робочих місць, розвитку інфраструктури та надання соціальних послуг. Важливою умовою забезпечення стійкого розвитку сільських територій є комплексний підхід, який враховує всі зазначені фактори. Сільські території відіграють важливу роль у зміцненні продовольчої безпеки та сталого розвитку країни. Однак у процесі господарської діяльності на сільських територіях виникають значні екологічні та економічні проблеми, які загрожують стійкості цих територій. Особливу увагу варто зосередити на комплексних підходах, що підсилюють синергію між економічною, екологічною та соціальною сферами, а не на окремих ініціативах. Підкреслюється важливість залучення сільських мешканців для впровадження принципів сталості в сільському способі життя та інституціях.
Ключові слова: сталий розвиток, сільські території України, теоретичні аспекти, практичні аспекти, екологічна стійкість, економічна стійкість, збереження природних ресурсів, сільське господарство, громади.

The impact of human activity on the environment is becoming increasingly evident in the modern world. Growing industrialization, the use of natural resources, and environmental pollution lead to serious environmental problems at the global level. In this context, preserving natural resources in rural areas is particularly important. Villages and rural areas, an essential component of society, also play a crucial role in ensuring environmental and economic sustainability. Balanced environmental and economic sustainability in rural areas is a task that requires a comprehensive approach and interaction between different actors, including local authorities, communities, businesses, and civil society organizations. Environmental sustainability involves preserving the diversity of nature, maintaining ecosystems, and using resources rationally without harming the environment. Economic sustainability is the development of agriculture and enterprises that provide vital goods and services

© Мішенін Євген Васильович, Зіновчук Наталія Василівна, Височанська Марія Ярославівна, Боцула Олександр Іванович, 2023

while preserving the region's ecological integrity. The study aims to analyze the ecological and economic sustainability of rural areas and provide recommendations on preserving natural resources and ensuring their sustainable development. This article analyzes various aspects of the environmental and economic sustainability of rural areas in Ukraine. The importance of preserving natural resources, the possibility of using new technologies for sustainable agriculture, and the role of communities and the state in achieving these goals are considered. The trends and critical issues are assessed across dimensions like natural resource management, pollution in rural areas, etc., drawing upon data from national statistics, government reports, academic studies, and field surveys. It is determined that it is necessary to implement measures aimed at conserving natural resources to ensure the sustainable development of rural areas. This is achieved by introducing resource-saving and environmentally friendly technologies, developing alternative energy sources, promoting environmental culture, and improving the socio-economic situation in rural areas. This is achieved by creating new jobs, developing infrastructure, and providing social services. An essential condition for ensuring the sustainable development of rural areas is an integrated approach that considers all these factors. Rural areas play an essential role in ensuring food security and sustainable development of the country. However, in the process of economic activity in rural areas, significant environmental and economic problems arise that threaten the sustainability of these areas. Particular attention should be focused on integrated approaches that enhance synergies between the economic, environmental, and social spheres rather than individual initiatives. The importance of involving rural residents is emphasized to implement sustainability principles in rural lifestyles and institutions.

Keywords: sustainable development, rural areas of Ukraine, theoretical aspects, practical aspects, environmental sustainability, economic sustainability, natural resource conservation, agriculture, communities.

Вступ

Сільські території відіграють важливу роль у житті кожної країни, адже вони не лише осередки сільськогосподарської діяльності, але й важливі складові природного середовища. Забезпечення екологічної та економічної стійкості сільських територій є сьогодні актуальною та необхідною вимогою для забезпечення сталого розвитку та покращення якості життя мешканців села.

Сільські райони мають великий потенціал для розвитку сільського господарства та забезпечення продовольчої безпеки. Проте водночас вони стикаються з численними екологічними викликами, такими як втрата біорізноманіття, забруднення водних ресурсів, вирубка лісів і забезпечення стійкості до зміни клімату. Також економічна вразливість сільських громад може призвести до економічного спаду та втрати робочих місць.

Для забезпечення сталого розвитку сільських територій необхідно враховувати як екологічні, так і економічні аспекти. Екологічна стійкість включає в себе дотримання принципів збереження природи, охорони біорізноманіття та скорочення негативного впливу сільськогосподарської діяльності на довкілля. Економічна стійкість включає в себе розвиток сільського господарства як галузі, яка забезпечує прибуток для сільських громад і розширення можливостей для підприємництва в селах.

Останніми роками у світі спостерігається зростання зацікавленості до проблем екологічної та економічної стійкості сільських територій. Це пов'язано з кількома факторами, зокрема, з глобальними змінами клімату, зростанням населення та обмеженістю природних ресурсів.

У цій статті були проаналізовані останні публікації з означеної тематики. Було виявлено, що основні напрями досліджень зосереджені на таких питаннях:

- Екологічні проблеми сільських територій. У цьому напрямі досліджень науковці вивчають вплив різних видів антропогенної діяльності на екологічний стан сільських територій. Зокрема, вивчають такі проблеми, як ерозія ґрунтів, забруднення води та повітря, знищення лісів та ін.

- Економічні проблеми сільських територій. У цьому напрямі дослідники вивчають економічні аспекти стійкого розвитку сільських територій. Зокрема, вивчають такі проблеми, як низький рівень доходів населення, залежність від державної підтримки та ін.

Серед останніх досліджень можна виокремити такі: О. Гарнага обґрунтовує необхідність переходу до збалансованого землекористування як основи сталого розвитку сільських територій. О. Котик обґрунтовує взаємозв'язок між екологічною безпекою та сталим розвитком. В. Трегубчук, Є. Бойко пропонують систему індикаторів для оцінювання екологічної стійкості сільських територій. У роботі О. Коваленко проаналізовано сучасні тенденції та напрями розвитку економічної стійкості сільських територій. Ці дослідження свідчать про те, що питання екологічної та економічної стійкості сільських територій є актуальними та потребують подальших досліджень.

Матеріали та методи досліджень. Стійкий розвиток сільських територій є важливою умовою зміцнення продовольчої безпеки та сталого розвитку країни. Для дослідження екологічної та економічної стійкості сільських територій застосовують різні методи та методики, які дозволяють оцінити стан довкілля, економічну діяльність та соціальні умови на цих територіях.

Для оцінювання екологічного стану сільських територій застосовують здебільшого методи аналізу стану довкілля та природних ресурсів. Для оцінювання економічного стану сільських територій застосовують здебільшого методи аналізу соціально-економічних показників та інфраструктури. Для оцінювання стійкого розвитку сільських територій застосовують комплексні методи, які враховують як екологічні, так і економічні фактори.

Формулювання цілей статті

Метою дослідження є аналіз еколого-економічної стійкості сільських територій та надання рекомендацій щодо збереження природних ресурсів і забезпечення їх сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження

Верховна Рада України неодноразово приділяла увагу питанням законодавчого закріплення сталого розвитку як концептуального орієнту розвитку країни. Наприклад, 2001 р. були запропоновані законопроекти про Концепцію сталого розвитку України та перехід до цього типу розвитку, а 2004 р. – проект постанови про Концепцію переходу України до сталого розвитку, які не отримали достатньої підтримки [1, с. 24].

Протягом років незалежності України поняття «сталий розвиток» використовували в різних варіаціях у нормативно-правових актах: як основа, ціль, напрямок, передумова, принцип або орієнтир розвитку, але без чіткого уніфікованого визначення. Найбільш повно термін «сталий розвиток» у вітчизняному законодавстві було розглянуто в Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2020 р., Концепції сталого розвитку населених пунктів (постанова парламенту) та Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 р. (постанова Кабінету Міністрів України). Однак усі ці визначення мають різні формулювання та не узгоджені між собою [1, с. 26].

12 січня 2015 р. Президент України підписав Указ «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [2] – документ, який визначає напрями та пріоритети розвитку України на період до 2020 р. Документ є стратегічним плануванням України. «Стратегія – 2020» складається з чотирьох векторів руху: сталий розвиток країни; безпека держави, бізнесу та громадян; відповідальність і соціальна справедливість; гордість за Україну в Європі та світі.

Так, під час 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у вересні 2015 р. у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН, присвячений сталому розвитку та прийняттю Порядку денного розвитку після 2015 р. На цьому заході було затверджено нові принципи розвитку, відображені у підсумковому документі під назвою «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року». Цей документ визначив 17 Цілей сталого розвитку та 169 завдань. Україна, так само як і інші країни-члени ООН, приєдналася до цього глобального процесу. Для встановлення стратегічних рамок національного розвитку до 2030 р. на принципах «Нікого не залишити осторонь» Україна розпочала інклюзивний процес адаптації Цілей сталого розвитку [3].

30 вересня 2019 р. Президент України видав Указ «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [4], у якому підтримав забезпечення досягнення глобальних цілей сталого розвитку та результатів їх адаптації, враховуючи особливості розвитку України, викладених у Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна».

Концепція сталого розвитку здобула ключовий статус після Конференції ООН з довкілля та розвитку, а також була відображена в ухваленому на цій конференції Порядку денному на XXI століття [5].

У багатьох сталий розвиток асоціюється лише зі складовою природозбереження, однак ця концепція розглядає світ як взаємопов'язану систему, де кожен її елемент потребує уваги через його важливість. До складу цієї системи входять різноманітні сфери та проблеми, які розглядаються у контексті визначення засад сталого розвитку. Ці сфери та проблеми включають економічний розвиток, соціальні аспекти, охорону довкілля, збереження природних ресурсів, сталий розвиток промисловості, транспорту, сільського господарства, збереження земель, водних і лісових ресурсів. Також до цього спектру входять збереження біорізноманіття та ландшафтів, сталий розвиток гірських регіонів, боротьба з забрудненням повітря, підтримка сталого туризму, використання вторинних ресурсів, інвестиції в освіту та багато іншого [5].

Сталий розвиток сільських територій через розв'язання соціально-економічних та екологічних проблем на селі на державному рівні тривалий час розглядається як стратегічна мета державної аграрної політики [6, с. 11-12].

Деякі законодавчі заходи щодо вирішення проблем збалансованого економічного, соціального й екологічного розвитку в Україні на рівні держави знайшли своє відображення в розпорядженні Кабінету Міністрів України «Концепція Державної цільової програми сталого розвитку

сільських територій на період до 2020 року» від 03.02.2010 №121-р; указах Президента України «Про стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12.01.2015 №5/2015 та «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30.09.2019 №722/2019, постанові Кабінету Міністрів України «Національна економічна стратегія на період до 2030 року» від 03.03.2021 №179.

Загальними проблемами, які потребують вирішення для розвитку сільських територій, є:

- нижчий рівень життя населення, порівняно з середнім рівнем по Україні;
- нераціональне та неефективне використання ресурсів на сільських територіях;
- відсутність механізмів партнерства між владою, бізнесом і населенням під час періоду

інституційних змін [7, с. 14].

Під час проведення реформ першочергову увагу приділяли розвитку аграрного виробництва і відповідних виробничих відносин, тоді як поза увагою залишалися питання формування і розвитку соціальної сфери. Як наслідок, соціальна сфера не тільки не розвивалася, а, навпаки, ще більш занепадала. Причиною цього насамперед слід вважати зменшення ролі держави у вирішенні соціальних проблем села, передачу соціальної сфери з Державного бюджету на баланс органів місцевого самоврядування, в яких не було коштів на її фінансування, а також відсутність належного контролю за виконанням законодавчих і нормативних актів з питань соціального розвитку села. Поліпшенню соціального розвитку села покликана сприяти реформа децентралізації влади – передача значної частини повноважень, фінансових та інших ресурсів від центральних органів органам місцевого самоврядування [8, с. 7].

Зменшення кількості селян переважно відбулося через природне скорочення населення, коли кількість смертей перевищила кількість народжень. Депопуляція сільських районів України почалася ще 1979 р. (у містах – 1992 р.), але її темпи стрімко зросли з середини 90-х років минулого століття: якщо 1985 р. природний приріст на селі становив -37,7 тис., то 1990 р. – 58,1 тис. [9, с. 102] (табл. 1).

Таблиця 1. Народжуваність, смертність і природний приріст (скорочення) населення в сільській місцевості України у 1990 р., тис. осіб

Кількість народжених	Кількість померлих	Природний приріст (скорочення)
214,4	272,5	-58,1

Джерело: сформовано автором на основі [9, с. 103].

1990 р. на 1000 сільських жителів припадало 12,7 народжених, 16,1 померлих. Як результат, природний приріст становив -3,4 (табл. 2).

Таблиця 2. Загальні коефіцієнти природного руху сільського населення у 1990 р.

На 1000 жителів, осіб		
Кількість народжених	Кількість померлих	Природний приріст (скорочення)
12,7	16,1	-3,4

Джерело: сформовано автором на основі [10, с. 68].

Демографічні виклики є одними з найбільш серйозних для України. За попередніми прогнозами, Інститут демографії та соціальних досліджень передбачає скорочення чисельності населення України на 6,8% до 2031 р. [11].

Необхідна перебудова соціальної організації та життя селян має вплинути на покращення демографічного клімату та змінити негативні тренди у розвитку сільських районів. Це передбачає стимулювання створення молодих сімей, збільшення народжуваності, зменшення смертності, особливо серед дітей і людей працездатного віку, і забезпечення природного приросту населення для зупинення процесів депопуляції. У контексті ринкових перетворень політика в аграрному секторі повинна спрямовуватися на стабілізацію чисельності сільського населення, оптимізацію їх демографічної та професійної структури, а також на цілеспрямоване регулювання демографічних і соціальних динамік у сільській місцевості [8, с. 8].

Масовий відтік сільських жителів призводить до поглиблення негативної демографічної ситуації.

Зареєстрована міждержавна міграція, яка перетинає кордони країн, має відчутно менший обсяг, ніж внутрішня міграція. Остання, що охоплює переміщення в межах однієї країни, має таку ж важливість для соціального та економічного розвитку, як і міждержавна. Вона не впливає безпосередньо на загальну чисельність чи склад населення країни, але зумовлює зміни в його розподілі, демографічній структурі жителів окремих регіонів. Це важливий чинник регіональних відмінностей, тісно пов'язаний з процесами індустріалізації, урбанізації та втрати населення в селах [12, с. 2].

Найголовнішою складовою соціальної інфраструктури села є його житловий фонд.

За даними Державної служби статистики України, 1990 р. житловий фонд налічував 6,3 млн одиниць житлових будинків, а загальна площа становила 347,8 млн м² [13, с. 84].

Станом на 2021 р. у сільській місцевості нараховувалося 4734,1 тис. домогосподарств, з яких за розподілом житла 4,7% – це окремі квартири, 0,1% – це комунальні квартири, 93,9% – індивідуальні будинки, 1,3% – частини індивідуальних будинків [14, с. 26]. 66,1% жителі мали водопровід, 65,3% – каналізацію, 62,2% – централізоване газопостачання, 60,9% – ванну або душ тощо. Тобто, як видно з табл. 3, значна кількість домогосподарств не облаштована належним чином.

З метою поліпшення житлових і соціально-побутових умов сільських домогосподарств в усіх областях на виконання Указу Президента України «Про заходи щодо підтримки індивідуального житлового будівництва на селі» [15] було створено фонди підтримки індивідуального житлового будівництва на селі та затверджено регіональні програми «Власний дім», які передбачають надання сільським забудовникам державних довгострокових пільгових кредитів з платою за користування в розмірі 3% річних (багатодітні сім'ї звільнюються від сплати відсотків).

Таблиця 3. Обладнання житла домогосподарств у сільській місцевості у 2021 р.

Кількість домогосподарств (тисяч)	4734,1
Розподіл домогосподарств (%) за наявністю в їх житлі:	
центрального опалення	0,3
індивідуальної системи опалення	60,0
водопроводу	66,1
каналізації	65,3
гарячого водопостачання	27,9
котла електричного	1,4
котла газового двоконтурного	25,3
котла твердопаливного	17,2
бойлера електричного	38,3
газової колонки	6,0
централізованого газопостачання	62,2
балонного газу	27,8
електроплити підлогової	3,7
ванни або душу	60,9
телефону	3,6
сміттєпроводу	0,1
пристрою для миття рук з милом у приміщенні	85,4

Джерело: [14, с. 39].

Примітка: розподіл домогосподарств за наявністю окремих видів благоустрою в їх житлі може перевищувати в сумі 100%, оскільки житло одного домогосподарства може бути обладнане кількома видами благоустрою.

Очевидно, що варто було б окремі положення реформи переглянути і проаналізувати причини її явного відставання [8, с. 12].

Процес деградації та депопуляції сіл призвів до здрібнення сільської поселенської мережі і як наслідок – зменшення загальної кількості споживачів транспортних послуг. Відповідно, для жителів сільських територій розпочались ускладнення щодо сполучення між поселеннями внаслідок значного обмеження рейсових перевізників, зміни певних маршрутів або їх відсутність, особливо до віддалених і малолюдних сіл, через здорожчання пального. Навіть сьогодні у значній частині поселень послуги перевізників є нерегулярними, а вартість проїзду далеко не відповідає якості наданих послуг [17, с. 441-442].

Недостатній розвиток доріг є вагомою перешкодою для розвитку сільських територій України. Стан доріг і рівень їх розвитку мають велике значення для економічного зростання сільських поселень. На сьогодні структура дорожньо-транспортної системи визначає напрям міграційного руху з сіл до міст, що призводить до погіршення стану сільських територій і занепаду поселень [17, с. 443].

Незалежна Україна отримала у спадок досить розвинену мережу дошкільних навчальних закладів, більшість яких були відомчими. Однак зміни у кількості населенні та тривала економічна нестабільність суттєво вплинули на розвиток системи дошкільної освіти в Україні. Ці фактори призвели до змін у кількості та типах дошкільних навчальних закладів різних форм власності. Наприклад, 1990 р. 24,5 тис. таких закладів відвідували 2,4 млн дітей, що становило 57% від всіх дітей дошкільного віку (64% у містах і 43% у сільській місцевості) [16, с. 40-41].

1990 р. нараховувалося 15,1 тис. од. загальноосвітніх шкіл у сільській місцевості з 60,8 тис. місць [13, с. 84]. А станом на початок 2021-2022 н. р. їхня кількість становила 8 446 од. Тобто їхня кількість зменшилась майже вдвічі.

У сільській місцевості здебільшого первинна ланка медицини неспроможна надавати необхідну допомогу пацієнтам. Тому значна частина з них отримує її на другому або третьому рівнях, хоча за нормального забезпечення села медзакладами звернення до первинної ланки становить не менше 70-80% [8, с. 12].

Першочергово потрібно реалізувати низку практичних заходів щодо забезпечення закладів охорони здоров'я сучасними телекомунікаційними технологіями (мережа Інтернет, програмне забезпечення, комп'ютерне та інше обладнання).

Розглядаючи глобальний досвід, варто зосередити увагу на туристичній галузі, що має вагомe значення для сільських територій і є важливою складовою комплексного екологічного та соціально-економічного розвитку сільської місцевості. Цей вид діяльності вважається перспективним напрямом для реструктуризації сільської економіки. Позитивний вплив сільського туризму на розв'язання соціально-економічних проблем села полягає у розширенні можливостей зайнятості місцевого населення. Це має значення не тільки для виробничого сектору, але також у сферах сервісу, підтримки розвитку сільських ареалів, а також у посиленні розгортання сервісних галузей, таких як транспорт, будівництво, зв'язок, комерція, домашній сервіс, гостинність, розважальні та інші види послуг на сільських територіях. Тому підвищення ефективності господарювання в секторі зеленого туризму в сільських місцевостях може бути розглянуто як важлива стратегічна програма для підтримки сталого розвитку об'єднаних територіальних громад [18, с. 7].

Користування земельними ресурсами у сільському господарстві в інтенсивному режимі призвело до зниження родючості ґрунтів через їх надмірне використання, порушення структури, зменшення водопроникності та підвищення схильності до ерозії. Це має негативний вплив на екологію. Зниження родючості місцевих ґрунтів також пов'язане з природно-техногенним явищем – підтопленням. Останніми роками збільшилася площа територій, які піддаються підтопленню. Причинами цього феномену є:

- регуляція річок за допомогою ставів та інших гідротехнічних споруд, що веде до збільшення рівня ґрунтових вод і ослаблення природного дренажу, включаючи засмічення річок і засипання ярів;
- порушення природного відтоку поверхневих вод у міських районах;
- урізання лісових масивів;
- неефективність або відсутність зливової каналізації та інших систем водовідведення у населених пунктах;
- неспроможність дорожнього водовідведення справлятися зі стоком танучих снігів і дощових вод; знос осушувальних систем;
- розміщення населених пунктів у низинах або інших низькорозташованих частинах територій.

Окрім зниження родючості ґрунтів, затоплення також призводить до погіршення умов на забудованих територіях, погіршення санітарних умов для мешканців, зростання захворюваності, забруднення водних і ґрунтових ресурсів, утворення боліт на великих ділянках землі, сприяє небезпечним геологічним процесам, може призвести до пошкоджень або руйнування будівель, споруд та інфраструктури [19, с. 56].

Якісне повітря є однією з найважливіших складових екологічної безпеки всього живого, оскільки воно відіграє важливу роль у більшості органічних процесах. Уже стало стереотипом, що проблема якісного повітря стосується виключно великих мегаполісів і міст, внаслідок великої концентрації в них техніки та людей. Проте через високу швидкість розповсюдження небезпечних газів спеціальних досліджень потребує повітряний басейн сільських територій, особливо тих, що мають спільну межу із міськими територіями та потужними підприємствами [20, с. 174].

Провідними факторами антропогенного забруднення атмосфери є обладнання для виробництва тепла та енергії, сільськогосподарська діяльність та промисловість, а також різноманітні засоби транспорту. Серед них особливе місце займає транспорт, який відповідає за 80% усіх забруднень, що потрапляють у повітря, стаючи таким чином головним джерелом забруднення [19, с. 56].

Автор статті [20, с. 177] пропонує такі шляхи, що сприятимуть покращенню екологічної ситуації в сільських територіях: «...1. Сприяти розширенню використання газів зі сміттєзвалищ (біогазів) для забезпечення теплом прилеглих сіл або для виробництва електроенергії чи біопалива, що буде мати позитивний вплив не лише на екологічний, але й на економічний стан сільських областей, враховуючи високі витрати на енергію та обширну географію українських сіл. 2. Встановити пункти збору та розробити комплексну систему переробки батарей, застарілої електроніки (такої як старі телевізори, комп'ютери, мобільні телефони та ін.), використовуючи досвід розвинених країн, таких як Данія, Швейцарія, Німеччина, Японія та США, де рівень переробки твердих побутових відходів перевищує 80%. 3. Запровадити пільгове кредитування для ініціатив, спрямованих на зменшення викидів шкідливих речовин у повітря, що буде корисно не лише з екологічної, а й з економічної точки зору, особливо враховуючи вимоги Кіотського протоколу. 4. Розробити систему управління та інформування через медіа про стан

якості атмосферного повітря на регіональному рівні, виходячи з досвіду таких країн, як Китай і Японія, де подібні ініціативи вже успішно функціонують».

Міське середовище вирішує проблему накопичення відходів, вивозячи їх у сільську місцевість. Це призводить до забруднення ґрунтів, води та повітря в сільській місцевості.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Екологічний стан сільських територій впливає на економічний і соціальний розвиток. Тому важливо постійно контролювати стан навколишнього середовища в сільській місцевості та проводити його комплексне оцінювання. Ця інформація може бути використана для прийняття рішень про покращення екологічної безпеки регіону та держави.

Регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій є важливою проблемою, яка потребує уваги науковців і практиків. Для її вирішення необхідно врахувати низку факторів, зокрема економічний потенціал населеного пункту, особливості регіонального ринку, можливості внутрішньогалузевої спеціалізації, природно-кліматичні особливості та ін.

Для забезпечення стійкого розвитку сільських територій необхідно впроваджувати комплекс заходів, які будуть спрямовані на:

- Збереження природних ресурсів. Це досягається шляхом впровадження ресурсощадних та екологічно чистих технологій, розвитку альтернативних джерел енергії та популяризації екологічної культури.

- Покращення соціально-економічного стану сільських територій. Це досягається шляхом створення нових робочих місць, розвитку інфраструктури та надання соціальних послуг.

На основі комплексного аналізу проблем сталого розвитку в сільській місцевості України, визначено, що треба дотримуватися інтегрованої стратегічної основи для покращення екологічних та економічних результатів. Варто зосередити увагу на заходах, які включатимуть реформи сільськогосподарських субсидій і стимулів для сприяння розвитку сільськогосподарської екологічно чистої продукції, впровадження системи поводження з відходами, спрощення нормативної бази та механізмів підтримки сталого сільського підприємництва, посилення місцевого самоврядування для управління природними ресурсами, стримання відтоку молоді з сільських районів шляхом поліпшення сільської інфраструктури та сфери послуг на селі, розвитку освіти і можливостей отримання перспективного робочого місця.

Література

1. Патона Б.Є. Національна парадигма сталого розвитку України. Київ, 2016. 72 с.
2. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020»: Указ Президента України № 5/2015 від 12.01.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>.
3. Наша робота над досягненням Цілей сталого розвитку в Україні. URL: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs>.
4. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України № 722/2019 від 30.09.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.
5. Що таке сталий розвиток? URL: <https://sd4ua.org/shho-take-stalij-rozvitok/>.
6. Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Булава О.Г. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2030 року. Київ: ННЦ ІАЕ, 2020. 60 с. URL: https://issuu.com/nnc_iae/docs/2020_14_str_nap_sta_roz.
7. Бондаренко В.М., Бондаренко О.В. Ефективне використання сільськогосподарських земель як фактор забезпечення сталого розвитку сільських територій. *Агросвіт*. 2020. № 13-14. С. 12-17.
8. Рябоконт В.П. Соціальний розвиток села в умовах децентралізації влади. *Економіка АПК*. 2021. № 9. С. 6-18.
9. Головенько В.А. Стан соціально-економічного розвитку українського села та його вплив на становище сім'ї. *Український соціум*. 2006. № 3-4 (14-15). С. 99-117. DOI: <https://doi.org/10.15407/socium2006.03-04.099>.
10. Чопенко В.М. Знелюднення сільських територій України в умовах соціально-демографічної кризи. *Економіка АПК*. 2016. № 1. С. 63-70. URL: <http://www.eapk.org.ua/sites/default/files/eapk/2016/1/8.pdf>.
11. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#n11>.
12. Малиновська О.А. Внутрішня міграція та тимчасові переміщення в Україні в умовах політичних та соціально-економічних загроз. *Відділ соціальної безпеки. Серія «Соціальна політика»*. 2016. № 17. 23 с.
13. Гнибіденко І.Ф. Ринок праці та соціальна інфраструктура на селі: можливості та перспективи розвитку. *Демографія та соціальна економіка*. 2009. № 2. С. 79–89. URL: <https://dse.org.ua/archive/12/8.pdf>.
14. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2021 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України): статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики, 2021. 92 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/zb_cdhd_21.pdf.
15. Про заходи щодо підтримки індивідуального житлового будівництва на селі: Указ Президента України № 222/98 від 27.03.1998 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222/98#Text>.
16. Освіта в незалежній Україні: розвиток та конкурентоспроможність: інформаційно-аналітичний збірник. Київ, 2021. 451 с.
17. Головка Л.В. Покращення дорожньо-транспортної інфраструктури як ключовий чинник розвитку сільських територій. *Адміністративно-територіальні vs економічно-просторові кордони регіонів: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. Київ: КНЕУ, 2020. С. 441-444.

18. Жибак М.М., Христенко Г.М. Сільський зелений туризм як інноваційна форма підприємництва. *Агросвіт*. 2021. № 3. С. 3-8. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2021.3.3>.
19. Дудзак О.А. Значення екології для розвитку сільських територій. *Агросвіт*. 2019. № 6. С. 55-58.
20. Залізко В.Д. Агробезпека сільських територій в умовах глобалізації: стан, сутність поняття та можливі негативні соціально-економічні наслідки. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2014. Випуск 5 (60). С. 174–178.

References

1. Patona, B.Ye. (2016). *Natsional'na paradyhma staloho rozvytku Ukrainy*. [National paradigm of sustainable development of Ukraine]. Kyiv, Ukraine. Available at: <https://www.concordia.edu.ua/wp-content/uploads/2019/08/natsionalna-paradyhma-staloho-rozvytku-ukrainy.pdf>.
2. Pro Stratehiiu staloho rozvytku «Ukraina-2020»: Ukaz Prezydenta Ukrainy. (2015). [About the Sustainable Development Strategy "Ukraine-2020": Decree of the President of Ukraine]. № 5/2015 dated January 12, 2015. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>.
3. Nasha robota nad dosiahnenniam Tsilej staloho rozvytku v Ukraini. [Our work on achieving the Sustainable Development Goals in Ukraine]. Available at: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs>.
4. Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy. (2019). [On the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period until 2030: Decree of the President of Ukraine]. № 722/2019 dated September 30, 2019. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.
5. Scho take stalij rozvytok? [What is sustainable development?]. Available at: <https://sd4ua.org/shho-take-stalij-rozvytok/>.
6. Lupenko, Yu.O., Malik, M.J., Bulava, O.H. *Stratehichni napriamy staloho rozvytku sil's'kykh terytorij na period do 2030 roku*. [Strategic directions of sustainable development of rural areas until 2030]. NNTs IAE. Kyiv, Ukraine. Available at: https://issuu.com/nnc_iae/docs/2020_14_str_nap_sta_roz.
7. Bondarenko, V.M., Bondarenko, O.V. (2020). «Effective use of agricultural land as a factor in ensuring the sustainable development of rural areas». *Ahrosvit*. № 13-14. pp. 12-17. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306&6792.2020.13-14.12>.
8. Riabokon', V.P. (2021). «Social development of the village in conditions of decentralization of power». *Ekonomika APK*. № 9. pp. 6-18. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202109006>.
9. Holoven'ko, V.A. (2006). «The state of socio-economic development of the Ukrainian village and its impact on the family situation». *Ukrains'kyj sotsium*. № 3-4 (14-15). pp. 99-117. DOI: <https://doi.org/10.15407/socium2006.03-04.099>.
10. Chopenko, V.M. (2016). «Depopulation of rural areas of Ukraine in conditions of socio-demographic crisis». *Ekonomika APK*. № 1. pp. 63-70. Available at: <http://www.eapk.org.ua/sites/default/files/eapk/2016/1/8.pdf>.
11. Derzhavna stratehiiia rehional'noho rozvytku na 2021–2027 roky. [State strategy of regional development for 2021–2027]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#n11>.
12. Malynovs'ka, O.A. (2016). «Internal migration and temporary displacement in Ukraine in the conditions of political and socio-economic threats». *Viddil sotsial'noi bezpeky. Seriiia «Sotsial'na polityka»*. № 17. Available at: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2015-09/vnutrishnya_migratsia-45aa1.pdf.
13. Hnybidenko, I.F. (2009). «Labor market and social infrastructure in the countryside: opportunities and prospects for development». *Demohrafiia ta sotsial'na ekonomika*. № 2. pp. 79-89. Available at: <https://dse.org.ua/arhive/12/8.pdf>.
14. Sotsial'no-demohrafichni kharakterystyky domohospodarstv Ukrainy u 2021 rotsi (za danymy vybirkovoho obstezhennia umov zhyttia domohospodarstv Ukrainy). (2021). [Socio-demographic characteristics of Ukrainian households in 2021 (according to data from a sample survey of the living conditions of Ukrainian households)]. Derzhavna sluzhba statyky. Kyiv. Available at: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/zb_cdhd_21.pdf.
15. Pro zakhody schodo pidtrymky individual'noho zhytloвого budivnytstva na seli: Ukaz Prezydenta Ukrainy. (1998). [On measures to support individual housing construction in the countryside: Decree of the President of Ukraine]. № 222/98 dated March 27, 1998. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222/98#Text>.
16. Osvita v nezalezhnij Ukraini: rozvytok ta konkurentospromozhnist'. (2021). [Education in independent Ukraine: development and competitiveness: information and analytical collection]. Kyiv, Ukraine Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2021/19.08/Inform.zbirnyk-Osv.v.nezalezhniy.Ukrayini/Inform.zbirnyk-Osv.v.nezalezhniy.Ukrayini.17.08-1.pdf>.
17. Holovko, L.V. (2020). «Improvement of road and transport infrastructure as a key factor in the development of rural areas». *Administratyvno-terytorial'ni vs ekonomichno-prostorovi kordony rehioniv*. [Pokraschennia dorozhno-transportnoi infrastruktury iak kliuchovij chynnnyk rozvytku sil's'kykh terytorij]. *Proceeding of the Materials of the Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Kyiv: KNEU, pp. 441-444. Available at: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/33472/atepkr_20_93.pdf?sequence=1.
18. Zhybak, M.M., Khrystenko, H.M. (2021). «Rural green tourism as an innovative form of entrepreneurship». *Ahrosvit*. № 3. pp. 3-8. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2021.3.3>.
19. Dudziak, O.A. (2019). «The importance of ecology for the development of rural areas». *Ahrosvit*. № 6. pp. 55-58. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.6.55>.
20. Zalizko, V.D. (2014). «Agricultural security of rural areas in the conditions of globalization: state, essence of the concept and possible negative socio-economic consequences». *Visnyk Sums'koho natsional'noho ahrarnoho universytetu. Seriiia «Ekonomika i menezhment»*. Issue 5 (60). pp. 174-178. Available at: http://visnyk.snau.edu.ua/sample/files/snau_2014_5_60_ekonom/JRN/40.pdf.

Стаття надійшла до редакції 24.09.2023 р.